

Sams målvokster i færøysk og norsk

Sverre Stausland Johnsen

Universitetet i Oslo

stausland.johnsen@gmail.com

Collegium Medievale, Universitetet i Oslo
Middelalderklyngen, Universitetet i Bergen

25. mai, 2021

Sambandet mellom Færøyane og Noreg

- Færøyane vart fyrst og fremst busette frå Noreg, særleg Vestlandet.
- Norsk lov rådde på Færøyane, og det færøyske bispedømet hørde under Noreg.
- Fram til 1620 var mest all inn- og utførsle av varer med Bergen.
- Nært samband mellom folk fører oftast til lik målvokster.
- Det nære sambandet mellom Færøyane og Noreg fram til 1620 gjer at me kan venta å finna mykjen likskap mellom talemålet på Færøyane og talemålet på Vestlandet.

- Færøysk og norsk har «dobbel binding»:

Tað landið – Det landet

- Jf. islandsk *Það land* – dansk *Det land*

- Færøysk og norsk set eigedomspronomen etter substantivet:

Dóttir mín – Dotter mi

- Jf. dansk *Min datter*

- Det er mykjen likskap i ordtilfanget mellom færøysk og norsk landsmål (d.e. dei norske målføra).
- Om ein kjenner vèl til landsmålet og målføra, kjenner ein lett att mange ord i færøysk.
- Mange av desse orda er lite bruka eller ukjende i bokmål, som ættar frå dansk.

Ordtilfang

Færøysk	Norsk	Bokmål
batna	batna	bli bedre
bruni	brune	betennelse
deild	deild	avdeling
forvitin	forviten	nysgjerrig
gáloysi	gåløyse	skjødesløshet
goymsla	gøymsle	oppbevaring
háttur	hått	måte
heppin	heppen	heldig
hugskot	hugskot	idé
ílát	ilåt	beholder
krím	krim	forkjølelse
linur	lin(n)	svak
næmingur	næming	elev

Ordtilfang

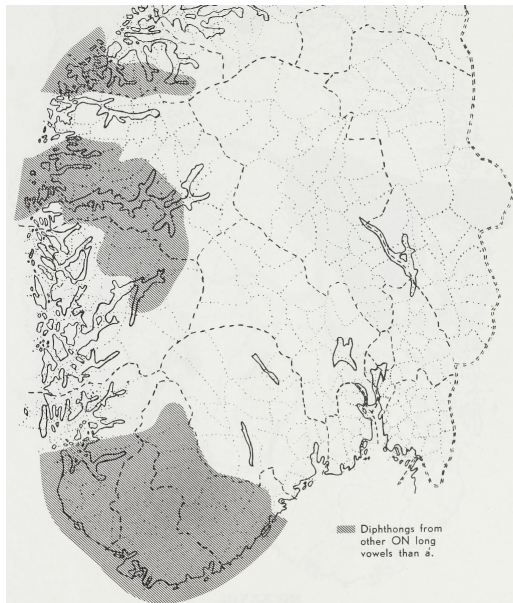
Færøysk	Norsk	Bokmål
óttast	ottast	frykte
rína	rina	påvirke
roynd	røynd	virkelighet
roynsla	røynsle	erfaring
skeið	skeid	kurs
svangur	svang	sulten
troti	trote	hevelse
umframt	omframt	ekstra
varðveita	varveitsla	bevare
vitja	vitja	besøke
vóna	vona	håpe
vøddi	vodve	muskel
ætla	etla	planlegge

Dei gamle lange vokalane *á*, *ó*, *ú*, *í* og *ý* vert tviljoda i færøysk og mykje vestnorsk.

Gamalnorsk		Færøysk	Vestnorsk
á	mál	[ɔa]	[aw]~[ɔw]
ó	sót	[ɔw]	[ow]
ú	hús	[iu]	[eu]~[iu]
í	lík	[ui]	[ei]
ý	dýr	[ui]	[ui]

Ein trur at gamalfærøysk *í* [i:] og *ý* [y:] fyrst fall saman i *ý* [y:], som deretter vart tviljoda til [ui].

Tviljoding

Gamle tviljodar

- Dei gamle tviljodane *ei*, *au* og *øy* vert i færøysk til [ai], [ei] og [ɔy].

bein, *naut*, *øy* > *bein*, *neyt*, *oy*

- Voksteren *bein* > *bain* og *øy* > *oy* er kjend frå norske målføre au, som i setesdalsk.
- Brigdet *au* > [ei] finst ikkje i norsk, men me kjenner [eʊ] frå målføra, og det kan vera mellomsteget i ein vokster *au* > [eʊ] > [ei].

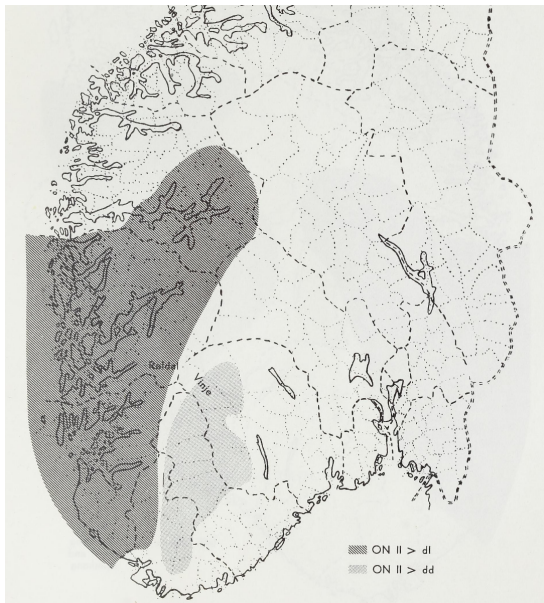
Bortfall av *þ* og *ð*

- Som i norsk går *þ* oftast over til *t*:- *þing*, *þroti* > *ting*, *troti*.
- Som i norsk fell *ð* bort: *tíð* [tui], *húsið* [hiusə], *ferð* [fer].
- Men *ð* vert *d* etter *g* og *v*, som i norsk: *bygð* > *bygd*, *hefð* > *hevd*.

Andre konsonantovergangar

- Som i islandsk og mest all norsk vert *hv-* til [kv-]: *hvíla*, *hvessa*.
- *r* fell bort framanføre *s*: *fors* > *foss*, *tyrst* > *tyst*, *fyrsti* [fistə], *størst* [støst].
- Som i vestnorsk vert *rn* og *ll* til [dn] og [dl]: *barn*, *korn*, *trøll*, *fjall*.

Andre konsonantovergangar

- I færøysk og islandsk kjem det inn ein hjelpevokal *u* mellom ein konsonant og *-r* i enden av ordet.

sótr > sötur, ungr > ungur, liggr > liggur, bítr > bítur

- Det same hender i vestnorsk, men so har *-r* dotte bort: *sótr, ungr, liggr, bítr > sötur, ungur, liggur, bitur > söt'u, ung'u, ligg'u, bit'u* (Voss, Hardanger).
- Denne innskotsvokalen er veikt til *-ə* i mange vestnorske målføre: *einn sótr hundr søfr > ein söt'ə hund'ə søv'ə*.

Palatalisering

- Som i norsk og svensk vert konsonantane *k* og *g* «palataliserte» til [tʃ] og [dʒ] framanføre *j* og fremre vokalar.
- I norsk går [tʃ] og [dʒ] ofte eit steg lenger til [ç] og [j].

kenna > færøysk *kenna* [tʃenna], norsk *kjenna* [tʃenna], [çenna]

genta > færøysk *genta* [dʒenta], norsk *(g)jenta* [dʒæntə]
(Setesdalen, Vest-Telemark), [jenta]

- I både norsk og færøysk gjer det at [k] og [g] skifter med [tʃ] og [dʒ] i bøyinga av ord.
- Færøysk *bók* – *bókin*, norsk *bok* – *boki*
- Færøysk *egg* – *eggið*, norsk *egg* – *egget*

Palatalisering

- Ein viktig skilnad mellom færøysk og norsk:
- Norsk har palatalisering framanføre vokalar som *var* fremre.
Færøysk har palatalisering framanføre vokalar som *er* fremre.
- Gamalnorsk *ý* er ein fremre vokal, men vert tviljoda til [ui] i både færøysk og setesdalsk.
- Tviljoden [ui] tek no til med ein bakre vokal [u].
- Gamalnorsk *kýr* > setesdalsk [tʃuir], men færøysk [kuir].
- Korleis seier dei då *skíta* på færøysk? [skuita]

Palatalisering

- Dette gjer at færøysk og norsk har heilt ulikt skifte av palatalisering ved dei gamle tviljodane.
- Gamalnorsk *ei* og *øy* byrja med ein fremre vokal, *au* med ein bakre vokal.
- Men på færøysk har *ei* og *øy* vorte [ai] og [oy] med ein bakre vokal fremst, og *au* er vorten [ei] med ein fremre vokal fremst.
- Gamalnorsk *geit*, *køyra*, *gaukr*
- Setesdalsk [ɕait], [tʃoyrə], [gauk'ə]
- Færøysk [gait], [koyra], [ɕeikur]

- Palataliseringa i norsk hende *før* vokalane brigda seg: [køyra] > [tʃøyra] > [tʃoyrə].
- Palataliseringa i færøysk hende *etter* vokalane brigda seg: [gaukr] > [geikur] > [dʒeikur].
- Dette er merke på at palataliseringa er eldre i norsk, og at ho sidan breidde seg frå Noreg til Færøyane.

Sambandet mellom Færøyane og Noreg

- All likskapen mellom norsk og færøysk kan ikkje *berre* koma av at båe måla har opphav i gamalnorsk.
- Somme måldrag tok vestlendingane med seg då dei busette Færøyane.
- Men mange måldrag har sidan breitt seg frå Noreg til Færøyane i tida fram til 1620.
- Både norsk og færøysk har i tida etter dette fått mykje innsig frå dansk, men på Færøyane har dei freista å halda betre på målarven sin enn me har i Noreg.
- «Det norske målet lever best på Færøyane».